

Özele Devredilen Santrallara Kirlitebilme İmtiyazı... “KARANLIKTA KALIRIZ” KORKUSUYLA BÜYÜTÜLEN CANAVAR



Elektrik Piyasası Kanunu'nun Geçici 8'inci maddesinde yer alan ve özelleştirilen termik santralların baca gazı arıtma tesisi başta olmak üzere çevre koruma önlemlerini 2019 sonuna kadar tamamlamasını öngören yükümlülük, TBMM'de torba kanun içerisine eklenen bir maddeyle 30 Haziran 2022'ye kadar uzatılmak istendi.

Değişiklik kapsamında yerli kömüre dayalı üretim yapan termik santrallar bulunmaktadır ve bu santrallar 2013 yılından itibaren yapılan özelleştirmelerle, kamudan özel şirketlere devredilmiştir. Özelleştirmeler, santralların özel sektör tarafından daha verimli işletileceği, maliyetlerin düşürüleceği ve çevreye verilen zararların azaltılacağı gerekçesiyle gerçekleştirilmiştir. Geline nokta yerli kömür kullanan santrallarda, kamu şirketi Elektrik Üretim A.Ş'nin. (EÜAŞ) tesis ettiği baca gazı arıtma tesisleri dışında yeni yatırım yapılmadığı görülmektedir. EÜAŞ yani kamu tarafından işletilen santrallara bakıldığında Ar-Ge amaçlı kullanılan Soma A, üretimin durdurulduğu Afşin-Elbistan A ile düşük yanma sıcaklığına sahip, akışkan yataklı 18 Mart Çan Santrali dışında kalan tüm santrallarda baca gazı arıtma tesisi bulunduğu görülmektedir. 18 Mart Çan Santrali'nde zaman zaman sınır değerlerin aşıldığı anlaşılması üzerine arıtma tesisi kurulumu için çalışmaların sürdürüldüğü bilinmektedir.

Yerli kömür santralları açısından temel sorun özelleştirilen santrallarda yoğunlaşmaktadır. Söz konusu santralların bir kısmına kuruluş aşamasında o dönemin teknolojiyle EÜAŞ tarafından baca gazı arıtma tesisi yapılmıştır.

Daha önce de uzatılan yükümlülüğün sona ereceği tarih olan 2019 sonuna yaklaşırken, halen arıtma tesisi yatırımını tamamlayan şirket bulunmamaktadır. Yükümlülüğü düzenli olarak uzatmak ve şirketlere yatırım yapmadan çalışma olanağı sağlamak esasen, özelleştirme ihalesinde oluşan rekabet koşullarını da sakatlamaktadır. Bugün bu ihaleleri alan şirketler mali olarak olması gerekenden daha yüksek kârlılıkla bu santralları işletmektedir.

Değişikliğin TBMM'de kabul edilmesinin ardından Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, bakanlığın 2,5 yıllık süreyi beklemeden harekete geçeceğini açıklamış, şirketlerin çevre yatırımlarına ilişkin sözleşmeleri 30 Haziran 2020'ye kadar bakanlığa sunmasını zorunlu tutacaklarını ifade etmiştir. 4 ayda bir yapılacak denetimlerde yatırımlarda ilerleme olmaması durumunda para cezası uygulayacaklarını, çevre planındaki yatırımların bir yıl gecikmesi durumunda ise santraldaki üretimin durdurulacağı söylenmiştir. Bahsedilen yaptırımlar uygulanabilecekse, aradan geçen yıllar boyunca neden ihmal edilmiştir. Ne yazık ki, yüksek rakamlı yatırımların yerine para cezası ödenmesinin tercih edilmesi ihtimali kuvvetlidir.

Bugüne kadar “nasıl olsa yükümlülük tarihi ertelenir” anlayışıyla adım atılmamıştır. Erteleme beklentisi sürekli hale gelmiştir. Yasa değişikliği yaptıracak kadar güçlü lobi faaliyetleri yürütebilen bu şirketlere yönelik para cezalarının caydırıcı olacağına inanmak güçtür. Maalesef, “masrafa ne gerek var” vurdum duymazlığı ile şirketler cezalandırılmak şöyle dursun, ödüllendirilmeye çalışmıştır. Kamuoyu tepkisi nedeniyle partisinin ve ittifak halinde oldukları MHP milletvekillerinin oylarıyla yasalaşan değişikliğin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesinin ardından TBMM'de ilgili madde Kanun'dan çıkarıldı.

“Kirlili Enerji En Pahalı Enerjidir”

Ülkemizde yerli kömürle çalışan termik santralların büyük kısmında ne yazık ki baca gazı kükürt arıtma tesisi bulunmamaktadır. 1992 yılından önce kurulan santralların tümü arıtma tesisi olmadan devreye alınmıştır. Bu tesislerin bir kısmına sonradan EÜAŞ tarafından arıtma tesisi kurulmuştur. Santralların kamu eliyle işletildiği dönemde zaman için yetersiz de olsa önlemlerin alınmaya başladığı görülmekle birlikte, bu süreç özelleştirmelerin gündeme getirilmesiyle kesilmiştir. Baca gazı arıtma tesisi bulunan kimi santrallarda ise dönem dönem bu tesislerin devre dışı bırakılarak üretim yapıldığı şikayetleri alınmak-

tadır. Denetimlerle, santral içi enerji tüketimini artırması ve bakım maliyetlerini yükseltmesi gibi nedenlerle bu tesislerin devre dışı bırakılmasının

önüne geçilmelidir.

Ana hedefi kâr etmek olan yapılanmaların, işler bir yaptırım mekanizması olmadan; santralleri kendi-

liğinden çevreye ve insan sağlığına uygun hale getirmesi söz konusu bile olamaz. 1950-1970 yılları arasında o dönemin teknolojiyle kurulan sant-

İşletmedeki Yerli Kömür Yakıtlı Santralleri (01.09.2018 İtibarıyla)					
Santral Ünitesi	Kurulu Gücü (Mwe)	Kurucusu	Şu Andaki Sahibi	Ozelleştirme (Devir) Tarihi	Baca Gazı Kükürt Arıtma Tesisi
Tunçbilek A 1	65	Kamu	Çelikler Holding	17.06.2013	Yok
Soma A 1	22	Kamu	Kamu (EUAŞ)	-	Yok
Soma A 2	22	Kamu	Kamu (EUAŞ)	-	Yok
Seyitömer 1 ve 2	300	Kamu	Çelikler Holding	17.06.2013	Yok
Seyitömer 3	150	Kamu	Çelikler Holding	17.06.2013	Yok
Tunçbilek B 1	150	Kamu	Çelikler Holding	22.06.2015	Yok
Tunçbilek B 2	150	Kamu	Çelikler Holding	22.06.2015	Yok
Soma B 1	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Soma B 2	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Yatağan 1	210	Kamu	Bereket Enerji (Elsan Elektrik A.Ş.)	01.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Yatağan 2	210	Kamu	Bereket Enerji (Elsan Elektrik A.Ş.)	01.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Afşin-Elbistan A 1 ve 2	680	Kamu	Kamu (EUAŞ) (devir aşamasında)	-	Yok
Yatağan 3	210	Kamu	Bereket Enerji (Elsan Elektrik A.Ş.)	01.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Soma B 3	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Soma B 4	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Afşin-Elbistan A 3	340	Kamu	Kamu (EUAŞ) (devir aşamasında)	-	Yok
Yeniköy 1	210	Kamu	İC İçtaş Enerji ve Limak Enerji Ortaklığı	23.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Afşin-Elbistan A 4	335	Kamu	Kamu (EUAŞ) (devir aşamasında)	-	Yok
Çayırhan 1 ve 2	300	Kamu	Ciner Grup (İşletme Hakkı Devri ile)	30.06.2000	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Yeniköy 2	210	Kamu	İC İçtaş Enerji ve Limak Enerji Ortaklığı	23.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Seyitömer 4	150	Kamu	Çelikler Holding	17.06.2013	Yok
Çatalağzı 1	150	Kamu	Bereket Enerji (Elsan Elektrik A.Ş.)	22.12.2014	Yok
Kangal 1	150	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	14.08.2013	Yok
Kangal 2	150	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	14.08.2013	Yok
Çatalağzı 2	150	Kamu	Bereket Enerji (Elsan Elektrik A.Ş.)	22.12.2014	Yok
Soma B 5	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Orhaneli	210	Kamu	Çelikler Holding	22.06.2015	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Soma B 6	165	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	22.06.2015	Yok
Kemerköy 1	210	Kamu	İC İçtaş Enerji ve Limak Enerji Ortaklığı	23.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Kemerköy 2	210	Kamu	İC İçtaş Enerji ve Limak Enerji Ortaklığı	23.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Kemerköy 3	210	Kamu	İC İçtaş Enerji ve Limak Enerji Ortaklığı	23.12.2014	Var (Sonradan EUAŞ ekledi)
Çayırhan 3	160	Kamu	Ciner Grup (İşletme Hakkı Devri ile)	14.10.2001	Var (Kuruluşunda)
Çayırhan 4	160	Kamu	Ciner Grup (İşletme Hakkı Devri ile)	14.10.2001	Var (Kuruluşunda)
Kangal 3	157	Kamu	Konya Şeker San. ve Tic. AŞ	14.08.2013	Var (Kuruluşunda)
Afşin-Elbistan B 1	360	Kamu	Kamu (EUAŞ)		Var (Kuruluşunda)
18 Mart Çan 1 ve 2	320	Kamu	Kamu (EUAŞ)		Yok (Akışkan Yataklı kazan), BGD sistemi inşa ediliyor
Kardemir Termik Santrali, Karabük	77,5	Özel	Kardemir A.Ş.		Yok
Afşin-Elbistan B 2, 3 ve 4	1.080	Kamu	Kamu (EUAŞ)		Var (Kuruluşunda)
Silopi Termik Santrali Asfaltit 1	135	Özel	Ciner Grup Silopi Elektrik Üretim A.Ş.		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Polat Termik Santrali, Tunçbilek	51	Özel	Polat Elektrik Üretim A.Ş.		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Silopi Termik Santrali Asfaltit 2 ve 3	270	Özel	Ciner Grup Silopi Elektrik Üretim A.Ş.		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Aksa Enerji Göynük 1	135	Özel	Aksa Enerji		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Enerjisa Tufanbeyli 1, 2 ve 3	450	Özel	Enerjisa		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Aksa Enerji Göynük 2	135	Özel	Aksa Enerji		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Naksan - Adularya Yunus Emre 1	145	Özel	TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)		Yok (Akışkan Yataklı Kazan)
Çan-2 Termik Santrali	330	Özel	Odaş Enerji		Var

ralların yenilenme ve baca gazı arıtma tesisi kurulması maliyetleri çok yüksek olabilir. Bu durumdaki santralların emekliğe sevk edilmeleri gerekir. Talep tahminlerinin yüksek senaryolara göre yapılması nedeniyle kurulu güçte şunda atıl bir kapasite söz konusudur. Özellikle üretim maliyeti yüksek olan doğalgaz santrallarında lisan iptallerinin yaşandığı bu dönemde, bu santralların üretime devam ettirilmesi için yoğun çaba sarf edilmesi, genel ekonomi ve ülke yararı açısından zorunluluk değildir.

Teknolojik gelişmeye rağmen günümüzde insan ve çevreye zararı sıfırlanmış bir enerji üretim modeli ve teknoloji halen yoktur. Ancak başta güneş ve rüzgar olmak üzere yenilenebilir kaynaklar, toplumsal ve üretim maliyetleri açısından diğer kaynaklara kıyasla her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Santral büyüğüne, kullanılan kömüre bağlı olarak değişse de günümüz teknolojiye uygun olarak tesis edilecek baca gazı arıtma tesisinin maliyetinin, santralin toplam maliyetinin yüzde 15'ini oluşturacağı kabul edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, 600 megawaat (MW) kurulu gücü olan bir yerli kömür santralının baca gazı arıtma tesisinin maliyetinin 150 milyon dolar mertebelerinde olacağı tahmin edilmektedir. Yakıt maliyeti düşük gibi gözükse de kurulum ve arıtma tesisi giderleri de eklendiğinde kömürün pahalı bir kaynak olduğu ortadadır. İşletme maliyetlerinin yanı sıra yarattığı çevre ve sağlık sorunlarının da eklenmesiyle toplumsal maliyeti yüksek düzeylere çıkan kömür santrallarının dünya genelinde daha az kullanıldığı bir döneme doğru ilerliyoruz.

"Olası Üretim Düşüşü Dengelenebilir"

2018 yılında tüm santrallardaki elektrik üretimi; bu santralların proje üretim kapasite kullanım oranları

Proje Üretim Kapasitesi Kullanım Oranları (Yüzde)

Dönem	Yerli Kömür	Doğalgaz	Tüm Santrallar
2016	68,58	47,15	65,79
2017	71,83	56,49	67,44
2018	74,76	46,08	65,12

yüzde 65'de kalırken, aralarında özelleştirilenlerin de olduğu yerli kömüre dayalı santrallarda ise bu oran 10 puan daha yüksek olmuştur. Buna karşın doğalgaz santrallarında ise bu oran yüzde 50'nin altına düşmüştür. Söz konusu tablo, özellikle doğalgazda ciddi bir kapasite fazlası olduğuna işaret etmektedir.

Ülkemizde şu anda tüketim talebinin çok üstünde bir kurulu güç bulunmaktadır. TEİAŞ verilerine göre; 2019'un ilk 10 ayında ülkemizde üretilen 251 bin 317 megawaat saatlik (MWh) elektrik enerjisinin yalnızca yüzde 15,2'si yani 38 bin 3178 MWh'lik bölümü aralarında özelleştirilen santralların da bulunduğu yerli kömür ve linyitten üretilmiştir. Geçtiğimiz yıl ve bu yıl başında bazı doğalgaz santralleri üretimlerine ara verdiklerini ilan etmiş, bazı doğalgaz santralleri ise üretimlerini tamamen durdurup lisans iptaline başvurmuşlardır.

Bu koşullar altında yerli kömür ve linyitte yaşanacak bir üretim düşüşünün, mevcut kurulu güçle dengelenebileceği söylenebilir. Medyada yaratılmak istenen "arıtma tesisi için üretime 10 gün ara verilse bile karanlıkta kalırız" şeklinde özetlenebilecek olan algı doğru değildir. Düşük kapasiteyle çalıştığı bilinirken bırakın ara vermeyi, yeterli arıtma tesisi olmayan santralleri planlı bir biçimde ünite, ünite devreden çıkarmak, üretimlerini zaman içinde bütünüyle sonlandırmak da mümkündür.

Yerli kaynağın değerlendirilmesi önemli olmakla birlikte, çevreye, doğaya ve insan yaşamına zarar vererek

üretimin sürdürülmesi imkansızdır. Geçmişte abartılı talep tahminlerinin eşlik ettiği "karanlıkta kalırız" korkusuyla; bugün maliyetlerini ödemekte zorlandığımız bir üretim yapısı oluşturulmuştur. Şimdi ise aynı korkuyu tetikleyerek "havayı kirletebilme rızası" oluşturulmaya çalışılıyor

İklim krizini büyüten diğer üretim teknikleri gibi kömür santrallarının da sistem içindeki oranını düzenli olarak düşürmeliyiz. Elektrik enerjisinde talep artışı, özellikle sanayide enerji verimliliğinin sağlanması ve şebekede sistem kayıplarını önleyici yatırımların yapılmasıyla minimum düzeylerde tutulabilir. Ülkemizin sanayileşme politikası bir bütün olarak ele alınarak, katma değeri düşük olmasına rağmen, enerji tüketimi yüksek alanlara yatırım yapılmaya devam edilmesi önlenmelidir. Ülkemizi Avrupa'nın sanayi çöplüğüne dönüştüren yatırımlar yerine Ar-Ge ve bilgiye dayalı alanların teşvik edilmesi, enerji talebini de dizginleyecektir. Mevcut kurulu gücümüzün yenilenebilir kaynaklara dayalı olarak yenilendiği, yöre halkının itirazlarına rağmen yatırımların gerçekleştirildiği, çevreye ve doğal yaşama etkilerinin düşürüldüğü bir üretim modeline geçiş için kamunun daha fazla rol aldığı ve kuralların piyasa tarafından belirlenmediği bir enerji yönetim modeline geçilmesi gereklidir. Enerji politikalarının "toplumsal fayda" yerine "maliyet" temelli geliştirildiği koşullarda, çevreye zararı en az olan üretim tekniklerinin bile HES'lerin yarattığı doğal felaketlere yol açabileceği unutulmamalıdır.